

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
 בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
 ויבדלחט"א הרב אשר וייס
 והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
 הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ברכות על ניסים ומאורעות

ברכה על מקום שנעשו בו ניסים לישראל

(נ"ד א') **משנה:** הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל, אומר: ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה.

(ומקשה) אניסא דרבים מברכינן, אניסא דיחיד לא מברכינן?! והא ההוא גברא דהוה קא אזיל בעבר ימינא (מקום), נפל עליה אריא (תקפו אריה), אתעביד ליה ניסא ואיתצל מיניה. אתא לקמיה דרבא, ואמר ליה: כל אימת דמטית להתם בריך: 'ברוך שעשה לי נס במקום הזה!'

ומר בריה דרבינא הוה קאזיל בפקתא דערבות וצחא למיא, אתעביד ליה ניסא איברי ליה עינא דמיא ואישתי. ותו, זמנא חדא הוה קאזיל ברסתקא דמחוזא ונפל עליה גמלא פריצא (גמל משוגע), איתפרקא ליה אשיתא, על לגוה (נפלה חומת בית שהיה סמוך לו, ונכנס לתוך הבית מפני הגמל); כי מטא לערבות, בריך: ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל. כי מטא לרסתקא דמחוזא, בריך: ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות! אמרי: אניסא דרבים, כולי עלמא מיחייבי לברוכי. אניסא דיחיד, איהו חייב לברוכי.

(נ"ד ב') אמר רבי יוחנן: אפילו בשעת כעסו של הקדוש ברוך הוא, זוכר את הצדיקים.

שיטות הראשונים

ברכות המוזכרות בפרק, האם מברך בשם ומלכות: דעת רוב ככל הראשונים, שכל הברכות שבפרק הן בשם ומלכות¹. ודעת ראב"ד שאינן בשם ומלכות². ומכל מקום, על

1. וכתבו דבהדיא אמרו בירושלמי (ברכות פ"ט ה"א) כן. ובתשובות ג"כ כתב הרא"ש ששאלוהו על ברכת הים והקשת והדומה להם אם צריך שם ומלכות, והשיב, דע לך, כל רבותינו כתבו כן, וגם נוהגים כך, להזכיר בהם שם ומלכות, דאין ברכה בלא שם ומלכות; דלמה ישתנו ברכות אלו מכל שאר הברכות?! ואין לחוש לדברי הראב"ד בדברים הללו.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

כולן אם אמר הזכרה ומלכות, לא הפסיד. והשו"ע³ פסק כרוב הראשונים.

באיזו תדירות מברכים על הברכות המוזכרות בפרק: דעת רמב"ם, תוספות, רא"ש, מרדכי בשם השר מקוצי, ורבינו יהודה, שכל אלו הברכות אינן אלא משלושים יום לשלושים יום⁴. ואז הם חובה כמו בפעם ראשונה⁵. וכן פסק השו"ע⁶.

אניסא דרבים מברכין: כתבו תלמידי רבינו יונה, דניסא דרבים היינו שנעשה לכל ישראל או רובן; אבל שלא נעשה לרוב ישראל, נקרא ניסא דיחיד. וכן פסק השו"ע⁷.

אניסא דיחיד, איהו חייב לברוכי: גירסת רב האי גאון והרי"ף: אניסא דיחיד איהו ובריה ובר בריה בעי ברוכי. וכן נראה שגרס הרמב"ם. ומשמע מהרמב"ם ורבינו יונה שדווקא בנו ובן בנו מברכים, ולא הדורות שאחריהם. וכן כתב המאירי, "מפני שהם כעין דורו". והרשב"א וריטב"א כתבו שלפי גירסת הרי"ף לאו דווקא בנו ובן בנו, אלא כל יוצאי יריכו מברכים, "שכולם כשותפים באותו הנס". וכן פסק השו"ע⁸.

2. וכלל הדבר: כל ברכה שאינה קבועה והיא נעקרת לפרקים, אינה טעונה הזכרה. שהרי אפילו ברכת זימון שהיא מן התורה, מפני שהיא נעקרת מן הברכה לפרקים, אין בה הזכרה ומלכות, והרי הוא כברכת הרשות, מפני שהרשות ביד השלושה לאכול כל אחד ואחד לעצמו. וכל שכן הברכות הללו, שהרשות בידו שלא יראה כך ולא יראה כך. אבל ודאי המברך על המצוה שהוא חייב לברך, צריך הזכרה ומלכות. ראב"ד.

3. או"ח ריח, א. מקורות - ראב"ד (כתוב שם, מד א ברי"ף). תוספות (נ"ד א, ד"ה הרואה). תר"י (מג א ברי"ף, ד"ה אמרי). רא"ש (סי' א; שו"ת כלל ד סי' ג). רשב"א (ד"ה הרואה). מרדכי (סי' רח). רמב"ם (הל' ברכות יט). רא"ה (על רי"ף מג א, ד"ה ירושלמי).

4. והכי נמי אמרין בגמרא (נ"ח ב') הרואה את חבריו לאחר שלשים יום אומר שהחיינו. ותנן נמי הרואה את הים הגדול לפרקים, דהיינו אחת לשלשים יום. ואמרין נמי בירושלמי דפירקין: "שמעון קמטקיא שאל את ר' חייא בר אבא, כגון אנא דסליק וחמי ירושלים כל שעה ושעה, מהו שאקרע? אמר ליה: אי אתה צריך לקרוע." וכי תעלה על דעתך הרואה המלך בכל יום יברך? רא"ש.

5. ובשם הראב"ד כתב הטור שאין עליו חובה לברך על הנס אלא בפעם ראשונה. מכאן ואילך, רשות. וביאר הב"י דפליגי בתרתי, שהראב"ד סובר שאינו מברך על הנס בתורת חובה אלא פעם ראשונה לבד. ועוד, דאפילו חזר וראה בתוך שלשים יום אם רצה לברך הרשות בידו. והרא"ש סובר שחייב לברך כל פעם, ודווקא אם עברו שלושים יום. והב"ח כתב, דלא פליגי בתרתי, אלא מה שדעת ראב"ד שיכול לברך קודם שלושים, משום שסובר שהברכה היא ללא שם ומלכות. והרא"ש היה מודה לו על כך.

6. או"ח ריח, ג. מקורות - רמב"ם (הל' ברכות יט). תוספות (ד"ה הרואה). רא"ש (סי' א). שר מקוצי ורבינו יהודה (הו"ד במרדכי). מרדכי (סי' רח). ראב"ד (כתוב שם, מד א ברי"ף).

7. או"ח ריח, ב. מקורות - רמב"ם (הל' ברכות יט). תלמידי רבינו יונה (ד"ה גמ' אניסא דרבים).

8. או"ח ריח, ד. והמשנ"ב (ס"ק טז) כתב, עיין באליה רבה שהכריע דבנו ובן בנו צריכין לברך, בין שנולדו קודם שקרה הנס ובין שנולדו לאחר מכן, משום כבוד אביהם. ומנכד ואילך, אין מברכין אא"כ נולדו אבותיהם אחר שקרה הנס

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסמכת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות: כתב הרא"ש, מכאן משמע שיחיד שנעשו לו נסים הרבה, בהגיעו אל אחד מן המקומות שנעשה לו נס יכלול כל שאר הנסים עם זה. וכן פסק השו"ע⁹.

ברכה על נס שנעשה לרבו: כתבו רמב"ן ורא"ש על פי הירושלמי שעל נס שנעשה לרבו צריך הוא לברך כשם שמברך על נס אביו. וכן פסק השו"ע¹⁰.

על איזה נס מברכים: כתב רבי דוד אבודרהם בשם ה"ר אשר מלוניל, שאינו מברך אלא על נס שהוא יוצא ממנהג העולם. אבל נס שהוא מנהג העולם ותולדתו, כגון שבאו עליו גנבים בלילה ובא לידי סכנה וניצל וכיוצא בזה, אינו חייב לברך שעשה לי נס¹¹ במקום הזה¹². והשו"ע¹³ סתם כדבריו, וכתב שיש חולק, ושטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות¹⁴.

לאביהם הראשון, דבזה הם שותפים כולם באותו הנס. ראה שעה"צ (ס"ק ז).

9. או"ח ריח,ה. מקורות - רא"ש (סי' א).

10. או"ח ריח,ו. וכתב משנ"ב (ס"ק כ): ונוסחתו ברוך וכו' שעשה נס לרבי במקום הזה. ומיירי ברבו מובהק. ופשוט דדוקא הוא, אבל בניו אינם מחוייבים בכבוד רבו ואין מברכים אניסו. מקורות - רמב"ן (תורת האדם, שער המיחוש ענין הרפואה) רא"ש (סי' א).

11. וכתב המשנ"ב (ריח ס"ק לא), דמכל מקום בשעה שאירע לו ההצלה, צריך לברך ברכת הגומל, **דבברכת הגומל לא קפדינן כולי האי שיהיה נס גמור** (ראה להלן בהרחבה בסוגית 'ברכת הגומל', שזו דעה ראשונה בשו"ע, סי' ריט, והסכימו עליה הרבה אחרונים).

12. וא"ת והרי פורים שהיה נס כמנהג העולם ומברכים שעשה נסים וי"ל התם נמי יצא ממנהג העולם מפני שני דברים: האחד, שבטל כתב המלך והוא הפך דת פרס ומדי. והשני, שהרג קרוב לפ' אלף מאומתו בעבור אהבת אשה אחת, ואין זה מנהג העולם וטבעו. ובחנוכה לאו משום מעשה דיהודית מברכין שעשה נסים, אלא משום פך השמן שהיה חתום בחותמו של כהן גדול ולא היה להדליק אלא יום אחד ונעשה בו נס והדליקו ממנו ח' ימים, שהיה כמעשה אליהו ואלישע.

13. או"ח ריח,ט. והמג"א והגר"א תמהו על הדעה השניה (שאם כן כל יולדת תהא צריכה לברך שעשה לי נסים, וכן בניה). והביה"ל (ד"ה ויש חולק) ביאר, דלכו"ע בעינן נס, אלא שנחלקו אם צריך שיהיה למעלה מהטבע (משא"כ יולדת, אינו נס כלל, שרוב חולים ויולדות לחיים). וכתב משנ"ב (ס"ק לב) אם נפל עליו אבן וכיו"ב או שעבר עליו עגלה טעונה, שבדרך הטבע היה שימות ע"י זה והוא ניצל ממיתה, כשיגיע לאותו מקום משלושים לשלושים צריך לברך (ואפילו לדעה ראשונה, ואפילו לפי מה שפירשנו דלדעה א' נס גמור בעינן, גם זה הוא נס גמור, דדומיא לנפל לגוב אריות. שעה"צ ס"ק כח). ועיי"ש דיון במקרה שנפלה אבן סמוך לראשו, או נתקע ברזל סמוך לעינו, וכן היה עולה בסולם ונשמטה השליכה תחתיו, ונפל וניצל, או כשהיה בסכנת מוות, וכפסע בינו למיתה. מקורות - אבודרהם (ברכת הראייה, השבח וההודאה).

14. וכתב עוד רבי דוד אבודרהם בשם ה"ר גרשום ב"ר שלמה שהנעשה לו נס אינו מברך הגומל, ולהלן, בסוגיית 'ברכת הגומל' יתבאר שיש בזה שתי דעות בראשונים, והובאו בשו"ע, עיי"ש.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות ברכת הניסים, סימן ריח)

א. הרוֹאֶה מְקוֹם שֶׁנַּעֲשׂוּ בוֹ נִסִּים לְיִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן: מַעֲבְרוֹת הַיָּם, וּמַעֲבְרוֹת הַיַּרְדֵּן, וּמַעֲבְרוֹת נַחֲלֵי אֶרֶנוֹן, וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ שֶׁל בֵּית חוּרוֹן, וְאַבֵּן שֶׁבֶקֶשׁ עוֹג לְזֶרֶק עַל יִשְׂרָאֵל, וְאַבֵּן שֶׁיֵּשֶׁב עָלֶיהָ מֹשֶׁה בַּעַת מִלְחַמַּת עֲמָלֶק, וְחוּמַת יְרִיחוֹ מִבְּרָה: שֶׁעָשָׂה נִסִּים לְאַבוֹתֵינוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה. וְכֵן בִּרְכָה זוֹ וְכֵן שְׁאֵר בְּרָכוֹת הַרְאִיָּה הֵרִי הֵם כְּשֶׁאֵר בְּרָכוֹת, וְכֻלָּם בְּהִזְכָּרַת שֵׁם וּמַלְכוּת.

ב. עַל גַּם שֶׁנַּעֲשָׂה לְקַצַּת יִשְׂרָאֵל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה לְכָל יִשְׂרָאֵל אוֹ רֶבֶן, וְאַפְלוּ נַעֲשָׂה לְקַצַּת שְׁבָטִים, אֵין מְבָרְכִין עָלָיו.

ג. כָּל אֵלוֹ הַדְּבָרִים, אֵינָם אֶלֶּא כְּשֶׁרוֹאֶה אוֹתָם מְשַׁלְּשִׁים לְשַׁלְּשִׁים יוֹם, וְאִזּוֹ הֵם חוֹבָה כְּמוֹ בַּפֶּעַם רִאשׁוֹנָה.

ד. הַרוֹאֶה מְקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה גַם לְיַחֲיד, אֵינוֹ מְבָרֵךְ; אֲבָל הוּא עֲצָמוֹ מִבְּרָךְ שֶׁעָשָׂה לִי גַם בַּמָּקוֹם הַזֶּה; וְכָל יוֹצְאֵי יָרְכוּ גַם כֵּן מְבָרְכִין שֶׁעָשָׂה גַם לְאַבִּי בַּמָּקוֹם הַזֶּה.

ה. מִי שֶׁנַּעֲשׂוּ לוֹ נִסִּים הַרְבֵּה, בְּהִגִּיעוֹ לְאַחַד מִכָּל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ גַם צָרִיךְ לְהִזְכִּיר כָּל שְׁאֵר הַמְּקוֹמוֹת וְיִכְלַל כָּלָם בְּבִרְכָּה אַחַת.

ו. עַל גַּם שֶׁל רַבּוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ, כְּשֵׁם שֶׁהוּא מְבָרֵךְ עַל גַּם שֶׁל אָבִיו.

הגה: יֵשׁ אוֹמְרִים דִּהוּא הַדִּין אִם רוֹאֶה הָאָדָם שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ הֵנֶס מִבְּרָךְ עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁמְבָרֵךְ עַל הַמָּקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה בוֹ הֵנֶס (אֲבוֹדָהּ).

ז. עַל גַּם שֶׁל אָדָם מְסִים, כִּיּוֹאֵב בֶּן צְרוּיָה וְחִבְרִי, וְכֵן עַל גַּם שֶׁל אָדָם שֶׁנִּתְקַדַּשׁ בוֹ שֵׁם שָׁמַיִם כְּגוֹן דְּנִיָּאל וְחִבְרִי, מְבָרֵךְ. לְפִיכָךְ הַרוֹאֶה גַב אֲרִיּוֹת שֶׁל דְּנִיָּאל, וְכַבְּשָׁן הָאֵשׁ שֶׁל חֲנַנְיָה מִשָּׂאֵל וְעֲזַרְיָה, מְבָרֵךְ: שֶׁעָשָׂה גַם לְצַדִּיקִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה.

ח. הַרוֹאֶה אֲשֶׁתּוֹ שֶׁל לוֹט מְבָרֵךְ שְׁתֵּים, עָלֶיהָ אוֹמֵר: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם דִּין הָאֵמֶת, וְעַל לוֹט אוֹמֵר: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם זוֹכֵר הַצַּדִּיקִים.

ט. יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ עַל גַּם אֶלֶּא בִּגְסָה שֶׁהוּא יוֹצֵא מִמֶּנֶּהג הָעוֹלָם; אֲבָל גַּם שֶׁהוּא מְנַהֵג הָעוֹלָם וְתוֹלְדוֹתוֹ, כְּגוֹן שֶׁבְּאוֹ גִּנְבִּים בְּלִילָה וּבֵא לִידֵי סַכְנָה וְנִצּוֹל וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה, אֵינוֹ חַיֵּב לְבָרֵךְ; וְיֵשׁ חוֹלְקִים, וְטוֹב לְבָרֵךְ בְּלֹא הִזְכָּרַת שֵׁם וּמַלְכוּת.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ברכת הגומל

(נ"ד ב') אמר רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכין להודות (כשיוצאים מן הסכנה): יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא.¹⁵ מאי מברך? ברוך גומל לחייבים (=לרשעים) טובות, שגמלני כל טוב.

אביי אמר: וצריך לאודווי קמי עשרה, דכתיב¹⁶: "וירוממוהו בקהל עם (ובמושב זקנים יהלוהו)". מר זוטרא אמר: ותרין מינייהו (שניים מכלל העשרה) רבנן, שנאמר: "ובמושב זקנים יהלוהו".

מתקיף לה רב אשי: ואימא כולהו רבנן! (ומתרץ) מי כתיב "בקהל זקנים", "בקהל עם" כתיב. (ומקשה) ואימא בי עשרה שאר עמא (עשרה שאינם רבנן), ותרי רבנן (חוץ מהעשרה)! קשיא.

רב יהודה חלש ואתפח (חלה ונתרפא). על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן. אמרי ליה: "ברוך רחמנא דיהבך ניהלן, ולא יהבך לעפרא". אמר להו: פטרתון יתי מלאודווי (שכבר ברכתם עבורי).

(ומקשה) והא בעי אודווי באפי עשרה?! (ומתרץ) דהווי בי עשרה. (ומקשה) והא איהו לא קא מודה?! (ומתרץ) לא צריך דעני בתרייהו אמנ.

אמר רב יהודה: שלושה צריכין שימור (מן המזיקים), ואלו הן: חולה, חתן, וכלה. במתניתא **תנא**: חולה, חיה (=יולדת), חתן, וכלה. ויש אומרים: אף אביל. ויש אומרים: אף תלמידי חכמים בלילה.

ואמר רב יהודה: שלושה דברים המאריך בהן, מאריכין ימיו ושנותיו של אדם: המאריך בתפילתו, והמאריך על שולחנו (שמתוך כך עניים באים ומתפרנסים), והמאריך בבית הכסא.

15. וסימנך - וכל ה"חיים" יודוך סלה - חולה, ים, יסורין, מדבר. טור (או"ח ריט).

16. תהילים קז, לב.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

על איזו דרך מברך הגומל: כתב הרא"ש שנהגו באשכנז ובצרפת שאין מברכין ברכת הגומל כשהולכים מעיר לעיר¹⁷. והרמב"ן כתב שבכל דרך צריכים להודות¹⁸. וכתב הטור שכן נוהגים בספרד. והשו"ע הביא שני המנהגים. וכתב **אורחות חיים**, שיש אומרים שאינו מברך הגומל אם הלך פחות מפרסה. ו**שהרמב"ן** כתב שכל הדרכים בחזקת סכנה, ואפילו בפחות מפרסה מברך. והשו"ע¹⁹ פסק שבפחות מפרסה אינו מברך, אא"כ מקום מוחזק בסכנה.

על איזה חולי מברך הגומל: כתב הרא"ש בשם ה"ר יוסף דוקא חולה שנפל למיטה; אבל אם חש בראשו או במעיו, אין צריך לברך. ובערוך משמע אפילו חש בראשו ובמעיו. וכן כתב הרמב"ן שבכל חולי צריכים להודות²⁰. וכן דעת הרשב"א²¹. וכן פסק השו"ע²². והרמ"א כתב בשם יש אומרים כרא"ש.

ברכת הגומל בפני כמה: רי"ף, רמב"ם, וסמ"ג פסקו כמר זוטרא ששני הת"ח נמנים בתוך העשרה, דספיקא דרבנן לקולא. ודעת תוספות ורא"ש דכיוון דלא איפשטא לן, עבדינן לחומרא, ובעינן תריווייהו. כלומר גם עשרה וגם שני ת"ח. והשו"ע פסק כרי"ף

17. דסבירא להו שלא הצריכו להודות אלא הולכי מדבריות דשכיחי ביה חיות ולסטים. והא דאמרין בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה, לא אמרו אלא לענין תפלת הדרך בלבד, שבכל הדרכים צריך אדם לבקש על נפשו; אבל ברכת הגומל במקום תודה נתקנה.

18. דגרסינן בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה הם, וכל החלאים בחזקת סכנה הם. וכתב הטור שכן נהגו בספרד.

19. או"ח ריט"ז. כמו שכתב בה"ג לענין תפילת הדרך. מקורות - רא"ש (סי' ג). רמב"ן (תורת האדם; ח"י נ"ד ב'). אורחות חיים (הל' שני וחמישי, אות כד).

20. דגרסינן בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה הם, וכל החלאים בחזקת סכנה הם. וכתב הטור שכן נהגו בספרד.

21. וסיים הרשב"א: ואין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע לבוא מזמן לזמן, ובין שאינו קבוע; ואדרבה כל שהוא קבוע הוא יותר חזק, ואף על פי שנעשה לו נס פעמים רבות וניצל ממנו, מן השמים רחמוהו ולא כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא (מגילה ז' ב').

22. או"ח ריט"ח. וכתב השו"ע, שאין צריך חולי של סכנה, אלא כל שעלה למיטה וירד (אבל אם לא עלה למיטה כלל רק שיש לו איזה מיחוש בעלמא בראשו או בגרונו וכי האי גוונא, אינו מברך. משנ"ב ס"ק כד). ודעת הרמ"א שצריך מכה של חלל, או שאר חולי שיש בו סכנה (כגון קדחת). והט"ז כתב על דברי הרמ"א, שהוא הדין אם מוטל במיטה יותר מג' ימים. ובביה"ל (ד"ה כגון) התקשה בדבריו ונשאר בצ"ע. עיי"ש. מקורות - ראה לעיל. רשב"א (שו"ת ח"א סי' פב). ערוך (ערך ארבע; וכן הבין האורחות חיים בדבריו).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ורמב"ם. וכתב המרדכי, ומיהו אי ליכא רבנן (ת"ח) יברך. וכן פסק השו"ע²³.

אחרים שבירכו הגומל וענה החולה אמן: כתב הר"ר יונה, מעובדא דרב יהודה (דחלש ואיתפח, ונכנסו חכמים לבקרו) למדנו שאם יש שם עשרה, וברכו ברכה זו וענה החולה אמן, אין צריך לברך ברכה אחרת. ואם אין שם עשרה צריך לברך. ונראה שהם יכולים לאומרה אפילו בלא עשרה, אף על פי שאין החולה נפטר בה²⁴. וכן פסקו השו"ע²⁵ ורמ"א.

לא צריך דעני בתרייהו אמן: דעת הטור בשם הרא"ש, דאע"ג דשומע כעונה, ויוצא בשמיעה בלא עניית אמן, היינו דווקא כשהמברך חייב גם כן בברכה. ודעת הרא"ה שהוא הדין בלא עניית אמן יצא. והשו"ע²⁶ פסק כרא"ש.

בירך בפחות מעשרה: מדברי רבינו יונה הנזכרים, מבואר, שאם בירך בפחות מעשרה, יחזור לברך. ודעת רא"ה והטור שאין צריך לחזור ולברך²⁷. והשו"ע²⁸ הביא שתי הדעות בשם יש אומרים, וכתב שטוב לחזור ולברך בלא שם ומלכות.

נוסח ברכת הגומל: כתב הרמב"ם "וְכִיצַד מוֹדָה? עוֹמֵד בֵּינֵיהֶן וּמְבַרֵךְ "בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַגּוֹמֵל לְחַיִּיבִים טוֹבוֹת, שְׁגִמְלָנִי כָּל טוֹב", וְכָל הַשּׁוֹמְעִין אֹמְרִים "שְׁגִמְלֶךָ טוֹב, הוּא יְגַמְלֶךָ סֵלָה". וכן פסק השו"ע²⁹.

23. או"ח ריט"ג. כתבו רא"ה וארחות חיים, שנהגו להודות אחר קריאת התורה לפי שיש שם עשרה. וכן פסק השו"ע. מקורות - רי"ף (מג א בדפיו). רמב"ם (הל' ברכות יח). תוספות (נ"ד ב', ד"ה ואימא). רא"ש (סי' ג). סמ"ג (עשין כז, ברכות ההודאה והבקשה). מרדכי (סי' ריב). בארחות חיים (הל' שני וחמישי אות כה).

24. והביא בביאור הגר"א (ריט"ג ס"ק יא) ראייה, ממה שהקשתה הגמרא רק על רבי יהודה דאמר פטרתן וכו', והא בעי אודווי באפי עשרה. ולא הקשתה על רב חנא ורבנן גופא, איך בירכו בלא עשרה.

25. או"ח ריט"ד. בב"י הביא דברי רבינו יונה, וכן סתם בשו"ע, עיי"ש במשנ"ב (ס"ק יד). ולהלן יתבאר שיש הסוברים שברכת הגומל בפחות מעשרה צריך לחזור ולאומרה, אמנם בדין זה כולם מודים, שמכל מקום לא מקרי ברכה לבטלה לגבי המברך, שהוא רשאי לומר ברכה זו אף בפחות מעשרה (משנ"ב). מקורות - רבינו יונה (מג א ברי"ף, ד"ה אמר להו).

26. או"ח ריט"ד. מקורות - רא"ש (הו"ד בטור). רא"ה (ד"ה רב יהודה).

27. כן דייק הטור מלשון הגמרא "וצריך לאודווי באנפי עשרה", משמע דוקא לכתחילה. וכתב הב"י שאין הדיוק נראה, דאדרבה לישנא ד"צריך" משמע שיש עיכוב בדבר. וראה ב"ח שהביא ראיות לדברי הטור.

28. או"ח ריט"ג. מקורות - רבינו יונה (מג א ברי"ף, ד"ה אמר להו).

29. או"ח ריט"ב. וכן גירסת הברכה ברי"ף ורא"ש. והרמב"ם הוסיף (הל' ברכות יח) שהשומעים אומרים מי שגמלך כל טוב וכו'. וצ"ב מקורו. מקורות - רי"ף (מג א בדפיו). רמב"ם (הל' ברכות יח). רא"ש (סי' ג).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ברכת הגומל על אוהבו וקרובו וחבירו: בגמרא מבואר שרב חנא ורבנן בירכו הגומל על רפואת רב יהודה. והסיק מזה **הטור** בשם **הרא"ש** שאף אחר יכול לברך עליו הגומל. וכן דעת **רא"ה וריא"ז**³⁰. ואילו **הרשב"א** כתב שלא בירכו על רפואתו, אלא לפי שהיה רבם. **והשו"ע**³¹ סתם דבריו, **והרמ"א** העתיק דברי **הטור**.

איחר מלברך, עד מתי יכול לברך: דעת **הטור** שיש לו תשלום לברך כל זמן שירצה. **ובארחות חיים** כתב בשם **הרמב"ן** דעד שלושה ימים מברכין³². **והשו"ע**³³ סתם **כטור**, והוסיף שנכון שלא לאחר שלושה ימים.

אדם שנעשה לו נס, שאינו מארבעה אלו, האם מברך גם הגומל: כתב **אבודרהם** בשם **ה"ר גרשום ברבי שלמה** שלא נתקנה ברכת הגומל אלא בד' הצריכין להודות³⁴. וכן כתב **ה"ר שם טוב פלכו** בשם **התוספות**. ודעת **ריב"ש** שגם אם נפל עליו כותל או ניצל מדריסת שור ונגיחותיו וכיוצא בנסים כאלו, יברך הגומל³⁵. **והשו"ע**³⁶ סתם **כריב"ש**, ובשם יש אומרים כתב שדוקא אלו הארבעה, וסיים שטוב לברך בלא שם ומלכות^{37, 38}.

30. שאם רצה אדם להודות ולברך הגומל על אוהבו ועל קרובו שהוא כואב עליו, הרשות בידו. ריא"ז.

31. או"ח ריט"ד. וכתב משנ"ב (ס"ק י) דמדסתם המחבר משמע דאפילו אחר שאינו קרובו יכול לברך אטובת חבירו כל שהוא שמח בזה. אמנם בב"י כתב: ולענין הלכה, כיון דלדברי הכל אינו חייב לברך, לא יברך. ואם בירך גוערין בו, דדילמא ברכה לבטלה היא. וכן ראה באריכות בביה"ל. **והרמב"ם** השמיט לגמרי עובדא דרב חנא, וצ"ב. מקורות - רא"ש (הו"ד בטור). רא"ה (ד"ה והקשה הראב"ד ז"ל). ריא"ז (הלכה א, סעי' ד).

32. כן כתב הב"י בשמו (ולא זכיתי למוצאו). וכתב עוד ב"י: ואני מצאתי כתוב דטעמא מדאמרין בעירובין (ס"ה א') הבא מן הדרך לא יתפלל עד שלשה ימים נראה דעד שלשה ימים קרוי בא מן הדרך ועוד מצאתי כתוב שהרשב"א קיבל מה"ר יונה דעד חמשה ימים יכול לברך.

33. או"ח ריט"ו.

34. המשנ"ב (ריט, ס"ק לא) כתב שאלו הארבעה מצויים ביותר, ותיקנו עליהם ברכת הגומל. ובן איש חי (שנה ראשונה, פרשת עקב, הקדמה) כתב שתיקנו דווקא באלו ארבעה, שבהם עלול האדם לתלות עניינם בטבע ומנהגו של עולם, וישכח הנהגתו יתברך המנהגת אותו בהם.

35. ולא הוזכרו הארבעה בכתוב אלא מפני שהם מצויים תמיד בדרך מנהגו של עולם ברוב האנשים, וכל שכן הנעשה לו נס וניצול ממיתה עצמה.

36. או"ח ריט"ט. מקורות - אבודרהם (ברכת הראייה, השבח וההודאה, ד"ה וכתב ה"ר גרשום). ריב"ש (סי' שלז). ה"ר שם טוב פלכו (הו"ד בב"י).

37. והמשנ"ב (ס"ק לב) כתב שהאחרונים כתבו דהמנהג כסברא ראשונה, ושכן מסתבר. וכתב עוד (ריח, ס"ק לא) שבברכת הגומל לא קפדינן כולי האי שיהיה נס גמור (ורק בברכת 'שעשה לי נס' כתבו הפוסקים שאינו מברך אלא על נס

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות ברכות ההודאות, סימן ריט)

- א. אַרְבַּעַה צְרִיכִים לְהוֹדוֹת. יוֹרְדֵי הַיָּם כְּשֶׁעָלוּ מִמֶּנָּה, וְהוֹלְכֵי מִדְּבָרוֹת כְּשֶׁיִּגְיעוּ לַיָּשׁוּב, וּמִי שֶׁהָיָה חוֹלָה וְנִתְרַפָּא, וּמִי שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים וַיֵּצֵא, וְסִימָנָהּ: וְכָל הַחַיִּיִּם יוֹדוּ סֵלָה. "חוֹלָה" יְסוּרִים "יָם" מִדְּבָר.
- ב. וּמָה מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱמ"ה הַגּוֹמֵל לְחַיִּיבִים טוֹבוֹת שְׂגִמְלָנִי כָּל טוֹב, וְהַשּׁוֹמְעִים אֹמְרִים: מִי שְׂגִמְלָךְ כָּל טוֹב הוּא יִגְמְלָךְ כָּל טוֹב סֵלָה.
- ג. צָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרָכָה זוּ בִּפְנֵי עֲשָׂרָה, וְתִרִי מִיִּנְיָהּ רַבֵּנּוּ, דְּכֻתִּיב: וִירָמְמוּהוּ בִּקְהֵל עָם וּבִמְוֹשָׁב זִקְנִים יִהְלָלוּהוּ (תהלים קז, לב), וְאִם לֹא שְׂכִיחֵי רַבֵּנּוּ, לֹא יִנִּיחַ מִלְּבָרָהּ; וְנִהְיֶה לְבָרֵךְ אַחֵר קִרְיַאת הַתּוֹרָה, לְפִי שֵׁישׁ שָׁם עֲשָׂרָה; וְאִם בָּרֵךְ בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה, יֵשׁ אֹמְרִים שֶׁיֵּצֵא, וְיֵשׁ אֹמְרִים שֶׁלֹּא יֵצֵא, וְטוֹב לַחֲזוֹר וּלְבָרֵךְ בִּפְנֵי עֲשָׂרָה בְּלֹא הַזְכָּרַת שֵׁם וּמַלְכוּת.
- ד. אִם בָּרֵךְ אַחֵר וְאָמַר: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר גָּמְלָךְ כָּל טוֹב, וְעָנָה אָמֵן, יֵצֵא. וְכֵן אִם אָמַר: בָּרִיךְ רַחֲמָנָא מַלְכָּא דְּעֵלְמָא דִּיהִבָּךְ לוֹ, וְעָנָה אָמֵן, יֵצֵא.
- הגה:** וְאִין זֶה בְּרָכָה לְבַטְלָה מִן הַמְּבָרֵךְ, אִף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב בְּבְרָכָה זוּ, הוּאִיל וְאִינוּ מְבָרֵךְ רַק דְּרָךְ שֶׁבַח וְהוֹדָאָה עַל טוֹבַת חֲבֵרוֹ שֶׁשָּׂמַח בָּהּ (טור).
- ה. אִם בָּרֵךְ אֶחָד הַגּוֹמֵל לְעַצְמוֹ, וְנִתְכַּוֵּן לְהוֹצִיא אֶת חֲבֵרוֹ, וְשָׁמַע חֲבֵרוֹ וְכִוֵּן לְצֵאתוֹ, יֵצֵא אִפְּלוּ בְּלֹא עֲנִית אָמֵן (כִּיּוֹן שֶׁהַמְּבָרֵךְ גַּם כֵּן חֵיב, יֵצֵא אַחֵר בְּלֹא עֲנִית אָמֵן) (טור).
- ו. אִם אַחֵר, יֵשׁ לוֹ תְּשֻׁלוּמִין לְבָרֵךְ כָּל זְמַן שִׁירָצָה; וְנִכּוֹן שֶׁלֹּא לְאַחֵר שְׁלֹשָׁה יָמִים.
- ז. בְּאַשְׁכְּנָז וְצִרְפַּת אֵין מְבָרְכִין כְּשֶׁהוֹלְכִין מַעִיר לְעִיר, שֶׁלֹּא חֵיבּוֹ אֶלָּא בְּהוֹלְכֵי מִדְּבָרוֹת

היוצא ממנהג העולם, וראה לעיל).

38. כתב חיי אדם (ח"א, כלל סה, סעי' ד), שאם באו עליו גנבים או שנפל אבן או ברזל סמוך לו, אף על פי שהיה בסכנת מיתה אילו נפל עליו, אינו מברך שעשה לי נס, אבל האחרונים הסכימו לברך הגומל. והמהר"ל (נתיבות עולם, נתיב העבודה, פרק יג) כתב שכאשר זרקו עליו אבן ולא הגיעו האבן, אין לברך הגומל. ולא אמרין אלא כגון אלו שכבר היו בצרה ונצלו.

ולגבי אחד מארבעה אלו החייבים להודות, ולא אירע להם שום סכנה, דנו האחרונים. וראה בבית"ל (ריט ד"ה יורדי הים) שכתב דפשוט שאפילו הכי תקינו רבנן לברך, דלאו דוקא שקרה לו, אלא כיון שעלול לו לקרות מקרים כאלה צריך לאודווי שניצל מזה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

דשכיחי ביה חיות רעות ולסטים; ובספרד נוהגים לברך, מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה; ומיהו בפחות מפרסה אינו מברך, ואם הוא מקום מחזק בסכנה ביותר, אפלו בפחות מפרסה.

ח. בכל חלי צריך לברך, אפלו אינו חלי של סכנה ולא מכה של חלל, אלא כל שעלה למטה וירד, מפני שדומה כמי שהעלוהו לגרדום לידן, ואין הפרש בין שיש לו מחוש קבוע ובא מזמן לזמן, ובין שאינו קבוע.

הגה: ויש אומרים דאינו מברך רק על חלי שיש בו סכנה, כגון מכה של חלל (טור בשם הראב"ד והר"ר יוסף) וכן נוהגין באשכנז.

ט. הני ארבעה לאו דוקא, דהוא הדין למי שנעשה לו נס, כגון שנפל עליו כהל, או נצול מדריסת שור ונגיחותיו, או שעמד עליו בעיר אריה לטרפו, או אם גנבים באו לו, אם שודדי לילה ונצול מהם וכל כיוצא בזה, כלם צריכים לברך הגומל; ויש אומרים שאין מברכין הגומל אלא הני ארבעה דוקא, וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות.